

Rhetorica Scandinavica, ISBN 1397-0534

No 42, 2007, pp. 32--48

Publisher: Retorikförlaget AB

Authors: Tanja Juul Christiansen og Anne Werner Løhndorf, University of Copenhagen.

Title: "Burke's motive – from text to society" [Burkes motiv – fra tekst til samfund]

Abstract:

Motive is a key term in Kenneth Burke's theory of Dramatism. With the concept of motive Burke moves away from the traditional focus of intention and thereby makes it possible to not only analyze an artefact at hand, but also the society that the artefact reflects.

However, the question still remains: how does the critic identify motive in the artefact – and what makes the step from artefact to society possible?

Using the Dramatism of Kenneth Burke, this article analyzes the members' magazines of two Danish unions with the purpose of identifying their underlying motives. Both unions create consubstantiality – though by very different motives. One union through the motive of a *scene-agent* ratio, the other through the motive of an *act-agent* ratio: two different motives that both show in the society as cultural ideologies.

However different the motives are, they are equally strong and unchallenged throughout all issues of the analyzed magazines. The article finally argues that even though the motives represent ideologies in the society, monocentric motives as the ones identified might be problematic in the future.

Keywords:

Rhetoric, union communication, solidarity, identification, dramatism, Burke, motive.

Burkes motiv

– fra tekst til samfund

Motiv er et kernebegreb i Burkes dramatisme. Men hvad er motiv, hvordan finder vi det i teksten, og hvad kan den retoriske kritiker bruge det til? Gennem en dramatisk analyse af to danske fagforeninger vil vi vise, hvordan Burkes begreb motiv bliver anvendeligt og giver den retoriske kritiker mulighed for at bevæge sig fra det tekstnære plan til konteksten og det samfund, teksten indgår i. Dette munder ud i en sammenligning med Lars Qvortrups samfundsanalyse og en problematisering af den dramatiske analyse i en hyperkompleks samtid.

Motiv er et kernebegreb i Burkes dramatisme. Med dette begreb bevæger Burke sig væk fra de traditionelle intentionsbegreb som omdrejningspunkt,¹ og dermed bliver det muligt, at den retoriske kritik ikke kun forholder sig til den konkrete tekst, men også til det samfund, teksten afspejler. Motiv afspejler afsenderens forståelse af verden, men fordi afsenderen altid er et produkt af det samfund, hun er en del af, afspejler motiv i lige så høj grad tendenser i det samfund, som afsenderen indgår i.

Spørgsmålet er imidlertid, hvordan motivet identificeres i teksten. Burkes begrebsdannelse er alt andet end koncentreret, og dertil kommer, at begreber som motiv, ratio og pentade kan synes enkle ved første øjekast, men særdeles vanskelige når de skal appliceres. Da der ikke eksisterer mange dramatiske analyser – og slet ikke på skandinavisk grund – vil vi eksemplificere, hvordan Burkes begreber kan anvendes i den dramatiske analyse, og ikke mindst hvad denne analyse kan bruges til. Dette vil vi gøre gennem en analyse af to fagforeningers kom-

munikation til deres medlemmer. Da omdrejningspunktet i den dramatiske analyse er motivet, og da motivet udtrykker samfundstendenser, har vi valgt at holde analysen op imod Lars Qvortrups beskrivelse af samfundet og dets udvikling. Lars Qvortrup har, som professor ved Center for Interaktive Medier, Syddansk Universitet², forsket i netop dette område, og han har gennem en række artikler og bøger beskrevet den stigende kompleksitet i ”Det hyperkomplekse Samfund”. Qvortrups værker giver os mulighed for at placere analyseteksterne i en samfundsmæssig ramme og desuden vurdere dem i et nutidigt og fremtidigt perspektiv. Ved at inddrage Qvortrup kommer vi samtidig til at lægge op til en diskussion af, hvordan eller måske hvorvidt Burkes dramatisme giver mening på sigt.

Før vi når så langt, er det imidlertid nødvendig med en ganske kort præsentation af Burkes begreber.

1 At Burke ikke fokuserer på intention bliver fx tydeligt, når han skriver, at motiv ikke behøver at være bevidst (Burke (1969b) s. 35).

2 Fra 1. marts 2007 fungerer Lars Qvortrup rektor ved Danmarks Biblioteksskole.

Burkes dramatisme

Som en række retorikere gennem årene har bemærket, er det ikke til at reducere Kenneth Burkes forfatterskab til et simpelt sæt af principper eller til én filosofisk skole.³ Burkes primære perspektiv er dog af eftertiden blevet betragtet som retorisk,⁴ og han er særlig blevet kendt for dramatismen, som typisk dækker over pentaden: *act, agent, scene, purpose* og *agency* som redskaber til tekstanalyse.⁵ Formålet med pentaden er ikke at undersøge teksters dramaturgiske opbygning. Tanken for Burke er snarere, at liv er drama, og derfor er al talen også en dramatisering af livet. Det er altså ikke teksten, der i sig selv er interessant, men det er det drama, den livsopfattelse, som teksten dækker over. Selv skriver Burke: "Men have talked about things in many ways, but the pentad offers a synoptic way to talk about their talk-about."⁶ Det handler altså om at forstå, hvorfor mennesker dramatiserer på den måde, de gør. Hvilket motiv ligger bag deres italesættelse.⁷

Og her er pentaden ifølge Burke brugbar, fordi vores italesættelser netop altid vil indeholde en *agent*, en *act*, et *purpose*, et *agency* og en *scene*. Et eksempel herpå er den amerikanske retoriker David A. Lings analyse af Edward Kennedys Chappaquidick tale, hvor Ling viser, hvordan Ted i sin forsvarstale italesætter begivenhederne.⁸ *Scene* er begivenhederne omkring Mary Kopechnes død, *agent* er Kennedy selv, *act* er Kennedys manglende afrapportering til politiet, *agency* er det middel, han skulle have brugt til at lave denne rapport og *purpose* er at leve op til sit juridiske og moralske ansvar. Det i sig selv er ikke interessant, men derpå viser Ling, hvordan Edward Kennedy lagde vægten på *scene* som det styrende – frem for på fx sig selv. Dette skyldes ifølge Ling, den måde Kennedy vægter det

manglende lys på gaden, den smalle vej, intet værn. Alt sammen sceniske faktorer, der er med til at forårsage bilulykken.⁹ Man kan være enig eller uenig i denne analyse, men den viser, hvordan pentaden kan bruges til at analysere en tekst, og ikke mindst hvordan pentaden ikke i sig selv er det interessante. Det er forholdet mellem pentadens elementer.

Ratio og motiv

Og her når vi til Burkes begreb *ratio*. Ratio dækker over forholdet mellem to elementer i pentaden. Der er i alt tale om 20 forskellige ratioer. Fx kan der være en *scene-agent* ratio og en *agent-scene* ratio. Ratioerne repræsenterer den årsags-sammenhæng, der opstår mellem pentadens elementer. Selv skriver Burke, at ratioerne er "principles of determination".¹⁰ Når Edward Kennedy lægger vægten på *scene* i stedet for på ham selv som *agent*, mener han således, at begivenhederne styrer ham og ikke omvendt. Der er altså tale om en *scene-agent* ratio. Her ser vi også, hvordan mennesker bruger ratioer til at forklare deres handlinger og til at give begivenheder mening - og det er netop dette, som Burke henviser til med begrebet motiv.

Motiv er en dominerende ratio. Men begrebet motiv dækker over mere end en teknisk betegnelse for forholdet mellem to elementer i pentaden. Man kan sige, at ratioen er analyseværktøjet; motivet er resultatet. Begrebet motiv figurerer allerede i Burkes tidligere værker. I *Philosophy of Literary Form* skriver Burke:

The interrelationships themselves *are* his motives. [...]. The motivation out of which he writes is synonymous with the structural way in which he puts events and values together when he writes¹¹

Her skriver Burke om den strukturelle måde, hvorpå en forfatter kombinerer begivenheder

3 Se fx Brummet (1993) s. xi

4 Foss mfl. (1991) s. 169

5 Burke (1969a) s. xv

6 Burke (1969a) s. 56

7 Vi forstår Burkes dramatisme som en teori (Vil-ladsen (2002) s. 13).

8 Ling (1989).

9 Ling (2000), s. 226

10 Burke (1969a) s. 15

11 Burke (1973) s. 20

og værdier i sit værk, og denne struktur eller dette forhold er motivet. På dette tidspunkt af Burkes forfatterskab skriver han endnu ikke om ratioer. Men den struktur, en retor skaber mellem begivenheder og værdier, vil netop være den struktur, som en ratio vil afspejle. Vi vælger at forstå Burke sådan, at ratioerne er motivet i sig selv.¹² Motiv er dermed den årsagssammenhæng, der viser vores forståelse af virkeligheden. Med andre ord er det interessante ikke, hvad det var for en *scene*, der ledte til Edward Kennedys manglende handling. Det interessante er, at han vælger at forklare hans manglende handling i *scene*. Og i denne forklaring ligger en bestemt opfattelse af verden. Der ligger et motiv.

Fokuset på motiv bliver således også en bevægelse hen imod det filosofiske.¹³ Ved at analysere en teksts motiv vil man som kritiker dermed beskæftige sig med en teksts filosofi – eller dele af den.¹⁴

Motiver afspejler menneskers verdensanskuelse¹⁵, og det er her, det begynder at blive muligt at bevæge sig ud over teksten til det samfund, teksten optræder i.

Motiv er ikke nødvendigvis bevidst eller intentionelt.¹⁶ Dette betyder, at motiv bør ses som en kraft i sig selv uden for retorens bevidste kontrol snarere end som retorens intentionelle produkt. Samtidig er motiver kulturelt skabt, idet de snarere kan ses som en tendens i et samfund eller kultur end som afspejlende en konkret afsenders verdensanskuelse. Således skriver Burke:

When a bit of talking takes place, just what is doing the talking? Just where are the words coming from? [...]. Do we simply use words, or do they not also use us? An "ideology" is like a god coming

down to earth, where it will inhabit a place pervaded by its presence. An "ideology" is like a spirit taking up its abode in a body: it makes that body hop around in certain ways; and that same body would have hopped around in different ways had a different ideology happened to inhabit it.¹⁷

Her viser Burke, hvordan retoren ligeså meget er et produkt af noget, som han selv producerer noget. Således ser vi Burkes ideologibegreb som dækkende over grundforestillinger i samfundet, som demokratiet fx er blevet det for den vestlige verden. Ideologien kan ses som en verdensanskuelse. Når vi identificerer motivet i en tekst, er det altså ikke så meget afsenderens forhold til dette motiv, der er interessant, som den måde motivet er i stand til at fortælle os om ideologier i det samfund, teksten er blevet til i.

Den dramatiske analyse

Men hvordan skal den retoriske kritiker gribe den dramatiske analyse an? I eksemplet med Lings analyse af Edward Kennedys tale er der tale om at bruge pentadens elementer på et narrativt forløb. Langt mere vanskeligt er det at applicere elementerne, når der er tale om andre typer af tekster. I vores eksempel har vi valgt at analysere to forskellige fagforeningers kommunikation til deres medlemmer: Danmarks Jurist- og Økonomforbund (DJØF), hvis medlemmer typisk er økonomer, jurister og statskundskaere og Specialarbejderne i Danmark (SiD, nu 3F), hvis medlemmer er ufaglærte.¹⁸

Man kan lægge mange vinkler på pentaden. Vi har valgt at analysere det drama, der er internt i teksten, som det udspiller sig for læserens øjne. Vi vil tage udgangspunkt i det tekstnære, og ud over pentadens elementer vil vi inddrage andre af Burkes begreber (helt, syndebuk, hierarki mm.) i det omfang, de kan hjælpe

12 Den forståelse argumenterer Foss m.fl. også for (Foss m.fl. (1991) s. 184).

13 Burke (1969a) s. xvi

14 Burke (1969a) s. xvi

15 Burke (1964) s. 25

16 Burke (1973) s. 20

17 Burke (1966) s. 6

18 For en mere omfattende analyse se Løhndorf og Christiansen (2005)

os til at åbne teksten og placere dramaet i pentaden. Elementerne i pentaden er vores nøglebegreber, og formålet er at identificere teksternes motiver.

Vi har analyseret seks blade per fagforening – alle fra 2004, hvilket er et stort analysemateriale. Alle disse blade blev behandlet under et, så alle artikler læses som elementer i et større drama frem for som mange små dramaer.¹⁹ Vi har valgt at se medlemsbladene, og ikke fagforeningerne, som afsendere for dermed at indikere den manglende intentionalitet. Derudover er det væsentligt, at når vi forholder os til, hvilke medlemmer der er med i dramaet, hvordan de er, og hvilken rolle de spiller, er det medlemmerne, som de italesættes i bladene og ikke den faktiske medlemsskare, vi refererer til.

En dramatisk analyse af *fagbladet*

SiD er specialarbejdernes fagforening,²⁰ og den hører under Landsorganisationen i Danmark (LO).²¹ De tre største medlemsgrupper er industri, transport og byggeri i nævnte rækkefølge.²² Næst efter HK er SiD landets største fagforening med over 300.000 medlemmer. SiD's medlemsblad hedder *fagbladet*, og det udkommer hver 14. dag. Oplaget ligger ca. mellem 290.000-300.000.

I *fagbladet* er der tre primære aktører: fjenden, medlemmet og helten. Fjenden er en bred vifte af personer og institutioner, der gør livet svært for medlemmet, mens SiD tager rollen som helt. Da aktører ifølge Burke kan placeres

19 Burke anvender selv dramatismen på større mængder materiale, når han beskriver filosofiske skoler (Burke (1969 a) s. 127-171).

20 SiD fusionerede med KAD 1. januar 2005 og hedder i dag 3F. De medlemsblade, vi har analyseret, er imidlertid alle fra 2004, hvorfor det er SiD's kommunikation, vi har beskæftiget os med.

21 Af hensyn til forståelsen fremover refererer vi til SiD i nutid.

22 Tallene gælder 3F. Det vil sige tallene afspejler både SiD og KAD, men da KAD kun udgør 20 % af medlemmerne, mener vi ikke, det ændrer på forholdet mellem grupperne. Tallene er fra: www.3f.dk.

på en hvilken som helst plads i pentaden, er det nødvendigt først at se på de tre aktørers rolle og ikke mindst på forholdet imellem dem.²³

Fjendebilledet kommer især til udtryk i lederen. I *fagbladet* nr. 15 er lederens overskrift ”Foghs flokler og fiduser”, og derudover er der to underoverskrifter: ”Bestikkelsespolitik” og ”Ingen målrettet beskæftigelsespolitik.”²⁴ Fronterne bliver tegnet op: SiD's medlemmer på den ene side og en utroværdig regering på den anden.

Fjenden er regeringen og Dansk Folkeparti, men billedet er bredere. I artiklerne om medlemmer, der er kommet galt af sted, kan vi fx læse om ”Jernstøberiets ofre”,²⁵ og om ”Vejle kommunes langsommelige og mangelfulde sagsbehandling”.²⁶ Her bliver arbejdsgiver og kommunale myndigheder også placeret som fjende. I artiklen om et medlem, der er blevet lugt-følsomt, bliver desuden ”sundhedsvæsnen”, ”myndighederne herhjemme” og ”systemet” nævnt som årsag til, at medlemmet ikke kan få arbejdsskadeerstatning.²⁷ Og endelig bliver fjenden enorm, når en artikel om to medlemmer, der er blevet fyret, står under rubrikken ”Da Kirsten og Henning blev tilovers” kategoriseret under temaet ”Globalisering”.²⁸ Fjenden går altså fra personer over politiske og offentlige institutioner til globalisering.

SiD er helten. Helten bliver skabt gennem helt konkrete episoder, hvor fagforeningen har reddet medlemmer, og helten optræder overalt i bladene. *fagbladet* viser ofte, hvordan helten har reddet uheldige ofre, som når Michael Sørensen udtaler: ”[...] uden SiD's hjælp havde vi

23 Man kan diskutere, om Burkes øvrige begreber som helt, fjende og syndebuk også er en del af den dramatiske analyse. Burke foreskriver ikke formelle regler, men skriver: ”The main ideal of criticism, as I conceive it, is to use all that is there to use.” (Burke (1973) s. 23). Dette giver den retoriske kritiker vide rammer.

24 *fagbladet* (2004) nr. 15, s. 19

25 *fagbladet* (2004) nr. 1, s. 28

26 *fagbladet* (2004) 1, s. 25

27 *fagbladet* (2004) nr. 17, s. 47

28 *fagbladet* (2004) nr. 19, s. 36

29 *fagbladet* (2004) nr. 1, s. 26

aldrig stået det igennem – eller fået erstatning, [...]”²⁹

SiD's konkrete heldedåd kommer også frem i forbindelse med sager om manganforgiftning. I manchetten står der: ”Efter Fagbladets afsløringer [...]”³⁰ Og i en faktaboks tilknyttet står: ”Er du selv blevet syg af at arbejde på et støberi, eller kender du nogen, der er blevet syge, så send en mail til [...]”³¹ Det er SiD, der hjælper medlemmerne. Og helten er kun en mail væk.

Medlemmet får en rolle som det menneske, SiD prøver at redde. Medlemmet bliver dermed offer for fjenden – hvis altså ikke SiD var til. Et eksempel på beskrivelsen af medlemmers ulykker er artiklen om Michael Sørensen, som er endt på førtidspension, og han siger om sin familie: ”-Det er barskt for dem. De har jo også hørt al snakken – ”skal vi sælge huset” [...]”³² Buller kan ikke længere gå til ”Det årlige julebal med Bamses Venner, Lars Lilholt, julefrokoster eller bare en tur på ”Den hvide Svane” sammen med gutterne [...]”³³ Og Henning og Kirsten vil ”gå cirka 10.000 kroner ned i indtægt om måneden”. Offerrollen har svære konsekvenser for familien, hvilket bliver nærværende gennem de konkrete beskrivelser fra hverdagen.

Placering i pentaden

Aktører kan, som nævnt, placeres på alle pentadens pladser. Umiddelbart er det oplagt at tænke, at SiD er den mest aktive af de tre, og det er derfor fristende at placere SiD som *agent* og fjenden som *counter-agent*. Det giver imidlertid store problemer, for med SiD som *agent* falder medlemmet helt ud af pentaden og dermed af dramaet i *fagbladet*. Det vil ikke give mening at placere offeret som *co-agent*, da rollen langt fra er at hjælpe SiD. Samtidig vil den dominerende ratio i en sådan pentade være *agent* (SiD) styrer *counter-agent* (fjenden), hvilket medfører en

30 *fagbladet* (2004) nr. 1, s. 30

31 *fagbladet* (2004) nr. 1, s. 28

32 *fagbladet* (2004) nr. 1, s. 26).

33 *fagbladet* (2004) nr. 17, s. 47

agent-agent ratio – og det er slet ikke en ratio, som Burke opererer med.³⁴ Den umiddelbare placering dækker altså langt fra hele det drama, der udspiller sig i for øjnene af *fagbladets* læsere. Spørgsmålet er så, hvem af de tre aktører der er *agent*. Her vil vi argumentere for, at det nødvendigvis må være medlemmet, og det skyldes overvejende tre faktorer.

For det første er *fagbladet* medlemmets blad. Det er medlemmet, der er centrum i langt de fleste artikler, og selv når redaktøren har ordet i lederen, står han ikke alene. Hans indlæg følges op af fire medlemmers kommentarer og deres portrætfoto – i samme stil som redaktørens.

For det andet er medlemmet den eneste aktør, der beskrives som et helt menneske. Burke pointerer, at *agent* ikke nødvendigvis er mennesker, fx kan krig være *agent* i mytologi.³⁵ Imidlertid er årsagen til, at krig kan placeres under *agent* netop, at krig ses som en krigsgud.³⁶ Krigen bliver personificeret, og dermed kan den behandles som *agent*.³⁷ På den måde er det de menneskelige beskrivelser af et objekt, der henviser til, at dette objekt skal placeres under *agent*. Medlemmet er den aktør, der beskrives i *fagbladet* med flest menneskelige kendetegn, idet personlige relationer, familieforhold og sindstilstande typisk bliver fremhævet.

Endelig er handling et nødvendigt kendetegn for *agent*. Ved første øjekast kan det synes mærkeligt med en *agent*, der er offer for en fjende og overladt til SiD's handlinger i kampen. Men medlemmet er langt fra passivt. Medlemmet handler, blot er formålet ikke at søge at bekæmpe fjenden, og derfor er handlingen mere tilbagetrukket i dramaet.

34 Burke selv kommer uden om dette dilemma, når han bruger eksemplet (helten, vennen og skurken), ved at fokusere på hvilket element, der bliver vægtet frem for, hvilken ratio der er til stede (Burke (1969a) s. xx-xxi).

35 Burke 1969a, s. xx

36 Burke 1969a, s. xx

37 Burke er inde på det samme, når han beskriver, hvordan patriotisme knyttet til ”Mother Russia” leder hen imod et motiv lokaliseret i *agent* (Burke 1969a, s. 17)

Selvom SID er en fremtrædende aktør, mener vi altså ikke, at medlemmet kan diskvalificeres som *agent* i pentaden – hvis ellers resten af dramaet kan forklares på meningsfuld vis på de andre pladser i pentaden. Og det vil vi nu argumentere for, at det kan.

Pentadens elementer

For Burke er handlingen et centralt element, og han bruger meget plads på at diskutere, hvad der definerer handling, og hvad der definerer ren bevægelse. Således skriver Burke:

As for "act," any verb, no matter how specific or how general, that has connotations of consciousness or purpose falls under this category. If one happened to stumble over an obstruction, that would be not an act, but a mere motion.³⁸

Handling kræver en *agent*, der er *bevidst* og handler med et *formål* for øje. I citatet står der desuden, at en måde at undersøge, hvorvidt medlemmernes handlinger er bevidste eller ej, er at undersøge verberne.

En undersøgelse af verberne i artiklerne om medlemmer viser, at medlemmerne handler. Om Buller står: "Først da han også får hjertebanken, siger han fra til vognmanden Alex, som han deler bil med."³⁹ Og om Michael Sørensen står, at "han ville ikke sygemelde sig."⁴⁰ Her handler medlemmerne ved at "sige stop" og "ikke at ville" sygemelde sig, og begge disse udtryk viser en bevidst handling. Om Michael Sørensens fremtid står: "Michael og Helle prøver nu at få hold på tilværelsen igen."⁴¹ At "prøve" på noget er igen tegn på en bevidst handling mod et formål.

Medlemmerne handler, og til tider består denne handling i et valg af ikke-handlen i forhold til fjenden. Desuden er der endnu en væsentlig handling - opkaldet til fagforeningen,

38 Burke (1969a) s. 14

39 *fagbladet* (2004) nr. 17, s. 47

40 *fagbladet* (2004) nr. 1, s. 26

41 *fagbladet* (2004) nr. 1, s. 26

der træder til, når medlemmets bliven-ved ikke løser problemet.

Agent handler med et formål, der ikke er at kæmpe for at besejre fjenden. Det medlemmerne ønsker, er stabilitet – eller måske kan man sige tryghed. Medlemmerne er ofre og står som vist i en situation præget af usikkerhed i forhold til økonomi og familiemæssige forhold. Ved at italesætte medlemmernes ulykke kan man sige, at *fagbladet* definerer *agents purpose* negativt. *Agents purpose* er netop at slippe usikkerheden, det er altså tryghed og kontinuitet. Det er med dette formål, at den bevidste ikke-handlen giver mening.

Medlemmernes bevidste handlinger i hverdagen er karakteriseret ved en stræben efter tryghed og stabilitet, men det er ikke nok. En nødvendig handling er at tage kontakt til fagforeningen. Dermed bliver medlemmernes væsentligste redskab et medlemskab hos SiD. Det betyder, at vi deler SiD's rolle op. SiD er aktør og, som vi vil vise om lidt, placeret i *scene*. Men *medlemskabet* i SiD er *agency*. Et medlemskab hos SiD er medlemmernes eneste mulighed for at blive reddet i kampen mod fjenden, når først de er kommet i ulykke. Fagforeningen har dermed en uundværlig rolle i dramaet i *fagbladet*.

Vi vil nu argumentere for, at det giver god mening at placere både fjenden og SiD i *scene*. At *scene* også kan inkludere mennesker og menneskelige handlinger, bliver tydeligt, når Burke skriver: "For the characters, by being in interaction, could be treated as scenic conditions or "environment," of one another [...]."⁴²

Fjenden er både Jernstøberiet Kongeaaen, arbejdsgivere, Vejle Kommune, myndighederne, Dansk Folkeparti, regeringen og globaliseringen. Her er tale om en massiv og diffus fjende, hvilket i sig selv er et argument for, at en placering af fjenden under *agent* er problematisk. Derimod synes den massive og institutionelle karakter snarere at pege på, at fjenden er en del af *scene* forstået som den sociale kontekst, med-

42 Burke (1969a) s. 7

lemmet befinder sig i.

SiD bliver typisk beskrevet meget langt væk fra medlemmet, en distance der bliver tydelig i en sætning som: ”SiD, der har mange af de kortuddannede medlemmer med sygdom i bevægeapparatet, som ifølge statistikken udgør 85 procent af de langtidssyge, er godt tilfreds med regeringens udspil.”⁴³ Her bliver medlemmerne italesat med statistikker, og den store midtervægt i sætningen og det eufemisme-agtige udtryk ”sygdom i bevægeapparatet” signalerer en afstand til det personlige, følelsesmæssige plan. Her optræder SiD på et andet niveau end medlemmet. SiD er som nævnt en altoverskygende helt spredt over hele Danmark og med engagement i arbejdernes forhold i hele verden. SiD bliver således ligeså massiv som fjenden, og fagforeningen omgærdes sig med samme bureaukrati og juridiske ekspertviden. Dermed er det mest oplagt at placere SiD under *scene*.⁴⁴

Scene-act ratio

Med medlemmet som *agent* bliver hele dramaet i *fagbladet* beskrevet. Den massive fjende og den allestedsnærværende helt bliver til den sociale kontekst, som medlemmet lever i. Og for at opnå tryghed og stabilitet er den eneste meningsfulde handling at holde ud, sige fra og tage kontakt til fagforeningen.

43 *fagbladet* (2004) nr. 1, s. 13

44 Vi har nu beskrevet scene som en kampplads, og således tager endnu et drama plads der. Burke skriver, at pentaden giver mulighed for at bevæge sig fra det simple, der kan blive udviklet til betydelig kompleksitet (Burke (1969a) s. xvi). Det ser vi som udtryk for, at der er mange lag indbygget i pentaden. Burke beskriver desuden, at flere karakterer kan være i interaktion i scene (Burke (1969a) s. 7), og her må det være muligt at se på deres indbyrdes forhold ved at indføre en pentade i pentaden. I det drama, der udspiller sig i scene, kan SiD ses som agent, hvis purpose er at sikre tryghed for medlemmet, deres agency er politisk argumentation og juridiske love, deres act er at kæmpe mod fjenden, og fjenden er stadig placeret i scene.

Det bliver nu muligt at analysere, hvilken ratio der tegner sig i dramaet. Her har vi identificeret en *scene-agent* ratio, der skyldes, at forholdet mellem *scene* og *agent* er helt centralt i dramaet: *scene* beskriver og bestemmer *agent*, og med *agent* som medlem er det om hende, dramaet handler.

Medlemmet bliver typisk beskrevet gennem sin tilknytning til *scene*. Det ses fx gennem fotografierne. Eksempelvis består ”Mennesker i arbejde” primært af et stort fotografi af et medlem på sin arbejdsplads. Medlemmet identificeres således ikke gennem sit arbejde, men gennem sin *arbejdsplads*. Dermed understreger det også betydningen af en firing, når Henning og Kirsten, der ”er blevet tilovers”, er fotograferet i deres eget hjem.⁴⁵

Derudover er der typisk en scenisk årsag til medlemmernes ulykker. Således står der i artiklen om Buller: ”Duffflasken væltede Bulls liv”.⁴⁶ Og om Mathias Gerht står: ”Da han ville fjerne en palle, som blokerede vejen, gled han i den smattede jord og skred uheldigvis ind i pallen.”⁴⁷ Medlemmernes ulykker er således ulykker begrundet i *scene*, og ikke medlemmer, der har opført sig forkert.⁴⁸

Det helt særlige for *scene-agent* ratioen er, ifølge Burke, at ”scene contains agent”.⁴⁹ Forholdet mellem *scene* og *agent* er således synekdo-kisk.⁵⁰ *Agent* udgør en delmængde af *scene*, hvilket vil sige, at medlemmet ikke kan være grundlæggende anderledes end *scene*, da der er konsistens imellem *scene* og *agent*. Og her er det interessant, hvordan egenskaber ved *scene*, også er egenskaber ved medlemmet. Dette gælder forankring i tid og sted, usikkerhed og det sta-

45 *fagbladet* (2004) nr. 19, s. 36-37

46 *fagbladet* (2004) nr. 17, s. 47

47 *fagbladet* (2004) nr. 5, s. 31

48 Man kan diskutere, hvorfor fjenden og medlemmerne placeres forskelligt, når begge grupper beskrives med sceniske termer. Forskellen er dog, at fjenden bliver beskrevet som værende scene, hvorimod medlemmet beskrives som knyttet til scene.

49 Burke (1969a) s. 3

50 Burke (1969a) s. 7

tiske.

Forankring i tid og sted ses fx i *fagbladets* beskrivelser af medlemmerne. *fagbladet* skriver stort set ikke om medlemmer, der har været på rejse eller har været udstationeret i udlandet. Derimod bliver medlemmet i sit nærmiljø, ferie og fritid bruges tæt på, hvor de bor. Forankringen viser sig ved, at medlemmerne ofte har boet og arbejdet samme sted gennem mange år:

Henning og Kirsten mødte hinanden på håndboldbanen i Purhus i 1976. Efter et halvt år flyttede det jævnaldrende par sammen i Randers, og efter yderligere et halvt år købte de hus i Gassum. Byen, hvor Henning er født og stort set har levet hele sit liv. Og hvor deres to piger Joan og Louise er vokset op.⁵¹

Usikkerheden skabes gennem de mange overskrifter som ”Afdeling trues med eksklusion”,⁵² ”Tvangsflyttes til udlandet”⁵³ og ”120 fyret på Micro Matic”⁵⁴ Usikkerheden skabes også gennem en liv/død metaforik som i ”Rebet strammes i Randers”⁵⁵ og ”Priskrig mellem danske farverier koster Martensen i Brande livet.”⁵⁶ Der er selvfølgelig også gode nyheder i *fagbladet*, men der er ikke mange.

Man kan mene, at kampen i *scene* betyder, at *scene* er kendetegnet ved dynamik. Men kampen i *scene* synes snarere at være statisk end dynamisk. Selv når fjenden tager initiativ til positive tiltag, bliver den skældt ud. Fx spørger en talsmand for SiD i et aggressivt toneleje: ”Men hvorfor skal der lig på bordet, før der sker noget [...]”⁵⁷ Og i en anden artikel konstateres spydigt: ”Nu må man håbe, at han [Claus Hjort Frederiksen] har fået knæbeskyttere i julegave, så han ikke får en knæskade. Han er jo ikke vant til at ligge på knæ for os.”⁵⁸ Og den vedvarende

51 *fagbladet* (2004) nr. 19, s. 37-38)

52 *fagbladet* (2004) nr. 19, s. 15

53 *fagbladet* (2004) nr. 19, s. 18

54 *fagbladet* (2004) nr. 17, s. 63

55 *fagbladet* (2004) nr. 19, s. 39

56 *fagbladet* (2004) nr. 23, s. 55

57 *fagbladet* (2004) nr. 1, s. 30

58 *fagbladet* (2004) nr. 1, s. 39

kamp kommer til udtryk sidst i artiklen: ”Selvfølgelig kan planen misbruges. Alle gode forslag og tanker har deres skyggeside. Den faglige kamp fortsætter, selv om vi har vundet en sejr.”⁵⁹ Trods lokale sejre fortsætter fjenden med at være der, og det samme gør kampen.

Det statiske ses i de hierarkier, der kommer til udtryk i *fagbladet*. Burke ser hierarkier som et helt grundlæggende træk ved det at være mennesker, idet mennesket er ”goaded by the spirit of hierarchy”⁶⁰ og derudover ”rotten with perfection”.⁶¹ Indbygget i mennesket vil der altså være en stræben efter at være mere og blive mere. Men hvordan kan man stræbe efter at bevæge sig opad, når pladsen over ens egen plads i hierarkiet er blevet defineret som fjende? Medlemmernes plads i hierarkiet er statisk, hvorfor *fagbladet* kun sjældent skriver om medlemmer, der har videreuddannet sig, er blevet forfremmet, er blevet selvstændige eller lignende.

Man kan diskutere, om ikke der ligger et paradoks i på den ene side at tale om en statisk verden og på den anden side at tale om en usikker verden. Her er det væsentligt, at selvom verden er usikker, er den stadig statisk, idet der er tale om en *statisk usikkerhed*. Usikkerheden stopper ikke. Ligeegyldig hvor mange kampe SiD vinder eller taber, vil verden være lige usikker.

Dramaet i SiD's medlemsblad

I *fagbladet* bliver der skabt samhørighed om en *scene-agent* ratio. Medlemmet bliver altså determineret af den sociale kontekst, som blandt andet omfatter SiD's kamp mod fjenden. Da fjendebilledet er voldsomt og allestedsnærværende, er medlemmet offer, og hendes eneste håb for stabilitet er fagforeningen. Fjenden er politisk defineret, og derfor har medlemmet ikke mulighed for at være enig med regeringspartier eller højreorienterede partier. Hun er uden ansvar for sin egen situation, for skylden

59 *fagbladet* (2004) nr. 1, s. 39

60 Burke (1966) s. 16

61 Burke (1966) s. 16

er placeret hos fjenden. Hun er fastlåst på sin plads i hierarkiet, og der er ingen incitamenter til eller mulighed for at bevæge sig opad. Hun er sårbar og usikker i en farlig verden, og vi ser hende kun yderst sjældent i andre roller. I dette drama er et medlemskab hos fagforeningen, og dermed en tilknytning til helten, et uundværligt redskab for medlemmet. Det ”vi”, der bliver skabt, er derved en gruppe af sårbare enkeltindivider, der føler medlidenhed med hinanden. De er imod regeringen, arbejdsgivere og myndigheder. Ved at stå sammen om en fagforening har de en chance i en farlig verden.

Analyse af *djøfbladet*

DJØF er oprindeligt økonomernes og juristernes fagforening og hører under Akademikernes Centralorganisation (AC). *djøfbladet* udkommer to gange om måneden med et oplag, der i vores blade ligger mellem 44.700-46.500.⁶²

Den primære aktør er medlemmet – *djøferen*. I de seks analyserede blade er der i alt 24 artikler, der omhandler specifikke *djøfere*, og til alle disse artikler hører fotografier af de portrætterede. Der er ingen artikler, hvor personer, der ikke er *djøfere*, er centrum for artiklerne. Det er ikke bare *djøferen*, men den succesrige *djøfer*, der er aktør. I de 24 artikler indgår i alt 33 *djøfere*. Af disse optræder kun 6 *djøfere*, som ikke er succesfulde, og de dækkes gennem 3 artikler alene.

I modsætning til i dramaet i *fagbladet* er der ikke nogen fjende i *djøfbladet*. Både arbejdsgivere, fagforeninger og politikere italesættes som samarbejdspartnere. Det ses gennem udtalelser som: ”Flot arbejde” til LO og DA om deres arbejde for en fælles barselsfond.⁶³ Også forholdet til politikere er venligt. Her slutter en dialog mellem beskæftigelsesministeren og en direktør med: ”Da Claus Hjort Frederiksen giver hånden til farvel, siger han: ”Jeg vil altså gerne bruge Mac Baren som eksempel. Er det i orden?” Per

Buch stikker hånden frem og nikker. Vel er det så.”⁶⁴

Dette forhold betyder, at de traditionelle handlinger som overenskomstforhandlinger og politisk arbejde ikke er en kamp, som i *fagbladet*. De bliver derimod beskrevet med moderate verber. Dette kommer blandt andet til udtryk i DJØF-Kommentaren: ”Scenen for de offentlige overenskomstforhandlinger er ved at være på plads. For DJØF er hovedkravet – på linie med de øvrige AC-organisationer – størst mulige lønstigninger, som alle kan nyde godt af.”⁶⁵ Her er der tale om et krav, men det bliver fremsagt i udrådatiske vendinger. Kravet er ikke et aktivt verbum, men et subjekt, og dermed bliver sætningen blot en information om, hvad kravet er frem for et udtryk for en aktiv handling. Det udrådatiske bliver skabt ved, at ”scenen er ved at være på plads”. Det foregår øjensynligt i et roligt tempo og uden konflikter.

I *fagbladet* viste vi, at SiD som fagforening er den allestedsnærværende helt. I *djøfbladet* har fagforeningen en langt mere tilbagetrukket rolle, hvilket blandt andet kan ses i nyhedsindslagene. Hvor vi i *fagbladets* nyheder ser en fagforening, der kæmper og er allestedsnærværende, ser vi i *djøfbladets* nyheder en fagforening, der undersøger eller kommenterer.

Pentadens elementer

Den handlende *agent* ser vi primært fremstillet i portrætterne som den *succesrige* *djøfer* med en glørværdig karriere. Den handlende *agent* kan derfor ses som dramaets helt. Helten i *djøfbladet* er ofte leder. I fire ud af de seks blade, er der et fotografi af en leder på forsiden.

At lederen har en fremtrædende rolle er ikke kun tydeligt i udvalget af portrætartikler, men også i andre artikler. Stof om ledelse, organisation og direktørposter fylder meget i *djøfbladet*. Således er der fx en artikel om direktørens betydning som virksomhedens ansigt eller ima-

62 Bladet udkommer dog ikke i sommerperioden.

63 *djøfbladet* (2004) nr. 7, s. 33

64 *djøfbladet* (2004) nr. 17, s. 17

65 *djøfbladet* (2004) nr. 17, s. 40

ge.⁶⁶ I en artikel om trivselsmålinger er vinklen heller ikke, hvordan medarbejdere har det, men hvilke faldgruber der er, når ledere skal tolke tilfredshedsmålinger, og artiklen indeholder bl.a. gode råd fra leder til leder.⁶⁷ Derved opstår et drama, hvor ledere handler, og hvor ledere taler til ledere.

I portrætterne ser vi også helte, der ikke er ledere, men de er alligevel altid succesrige døfele med en glørværdig karriere. Der er eksempelvis et portræt af Peter Kurrild-Klitgaard, lektor og formand for Dansk Selskab for Statskundskab,⁶⁸ og af Helvinn Høst, specialkonsulent i Kulturministeriet.⁶⁹

En lang række af personlighedstræk går igen i portrætterne af heltene, og her bliver Burkes begreb *attitude* brugbart. Burke nævner *attitude* som et muligt sjette element i en hexade.⁷⁰ I *A Grammar of Motives* lader han dog *attitude* blive inden for pentaden og ser *attitude* som en del af agent.⁷¹ I *djøfbladet* er personlighedstræk som ambitioner, handlekraft, forandringsvillighed og personlig integritet gennemgående i beskrivelsen af medlemmernes positive sider.

Burke skriver: "A hero is first of all a man who does heroic things,"⁷² *Agent* er som nævnt den, der udfører handlingen, og hvis *agent* er helt, er disse handlinger i en eller anden forstand heltegerninger. Det ser vi tydeligt komme til udtryk i portrætterne i *djøfbladet*, som når vicedirektøren i Dansk Industri bliver præsenteret:

Man bliver faktisk lige overrasket over det hver gang, man ser hende. Bolette Christensen er bare meget mindre, end man forventer af en kvinde, der på nærmest rekordtid har overhalet erhvervslivets tunge drenge indenom og er tordnet op igennem industriens højborg, hvor hun sidste år, som bare 40-årig, satte sig i sto-

len som vicedirektør i Dansk Industri med ansvar for virksomhedsudvikling.⁷³

Den, der handler, er utvivlsomt Bolette Christensen. Hun blev ikke ansat, men "satte sig i stolen". Handlingen bliver fremstillet som en heltegerning, dels gennem antitesen mellem den "mindre" kvinde og "erhvervslivets tunge drenge", dels gennem verberne, der viser, at hun ikke blot handler, men også på bemærkelsesværdig vis: hun har "overhalet" og er "tordnet op". Den samme vægtning af verberne ser vi i portrættet af Camilla Sylvest, der er chef i Novo Nordisk: "Hun ikke bare kravler, hun springer op ad Novo Nordisk' karrierestige."⁷⁴

Der er ikke nogen personer eller institutioner, der forsøger at forhindre *agent* i at handle. Dermed kan man sige, at den eneste mulige fjende for *agent*, der skal skabe karriere, er *agent* selv.

Agent er helten, og *agents* overordnede *purpose* er at stige til toppen af hierarkiet. Da hierarkiet handler om mere viden og en højere stilling, er nøgleordet således karriere.

Hvor vi i analysen af *fagbladet* iagttog, at den *scene*, som *agent* befandt sig i, også bestod af aktører, ser vi i *djøfbladet* en mulighedernes *scene*, der i højere grad er dækket af konkrete forhold som "[...] when or where it was done (*scene*) [...]"⁷⁵

djøfbladet har hele Danmark med i sine artikler – og resten af verdenen. Fx er der en artikel om et advokatkontor i England⁷⁶, og i andre artikler bliver udenlandske eksperter viden inddraget.⁷⁷ Denne internationale *scene* bliver symboliseret gennem de fremmedsproglige elementer. Man kan tale om et internationalt fagsprog, der endda er nået til anden generation af internationale fagtermer: "Med et gammelt ord hedder det imagepleje, og med et nyt ord hedder det 'CEO Capital'."⁷⁸

66 *djøfbladet* (2004) nr. 7, s. 18

67 *djøfbladet* (2004) nr. 17, s. 11-13

68 *djøfbladet* (2004) nr. 17, s. 24

69 *djøfbladet* (2004) nr. 19, s. 22

70 Burke (1968) s. 446

71 Burke (1969a) s. 20

72 Burke (1969a) s. 42

73 *djøfbladet* (2004) nr. 15, s. 25

74 *djøfbladet* (2004) nr. 7, s. 8

75 Burke (1969a) s. xv

76 *djøfbladet* (2004) nr. 19, s. 14

77 *djøfbladet* (2004) nr. 7, s. 18

78 *djøfbladet* (2004) nr. 7, s. 18

Djøferen bevæger sig frit, og derfor kommer *scene* til at bestå af muligheder. Om Lisbet Ilkjær, der er ansat ved Institut for Menneskerettigheder, står der:

I sidste uge holdt hun møder med Montenegros indenrigsministerium, som blandt andet er ved at opbygge en ny politistyrke. For nylig var hun en tur i Niger for at undervise sikkerhedsstyrkerne i menneskerettigheder. Og senere på året skal hun en tur til Kina for at forbedre retsprocessen i den offentlige anklagemyndighed i Beijing.⁷⁹

Dynamik og bevægelighed bliver her forstærket af de tidsmæssige elementer ”i sidste uge”, ”tidligere på året” og ”senere på året”. Hun springer uproblematisk fra destination til destination.

Der er bevægelighed og samtidig en optimisme for fremtiden, der byder på endnu flere muligheder. Arbejdspladser, der ikke historisk set er blevet besat af en djøfer, begynder nu at bruge jurister og økonomer. Flere djøfere kommer i arbejde i staten og kommunen.⁸⁰ Det er sigende, at sektionen med jobannoncer i *djøfbladet* hedder ”DJØF Jobunivers”, hvilket symboliserer en uendelig verden af jobmuligheder.

Både DJØF og *djøfbladet* kan ses som hørende under *agency*. Men spørgsmålet er, om de udgør det primære middel. Udover DJØF og *djøfbladet* mener vi også, at *attitude* gør sig gældende som *agency*.

DJØF handler i medlemsbladet ved at give gode råd⁸¹ samt tilbyde en række forskellige kurser, møder og netværkskontakter, hvoraf langt de fleste handler om karriere og kompetenceudvikling.⁸² Frem for selv at handle bliver DJØF dermed snarere inspirationskilde til, at *agent* selv kan håndtere fremtidige karrierevalg. På den måde kommer DJØF til at fungere som et redskab for *agent*.

79 *djøfbladet* (2004) nr. 19, s. 26

80 fx *djøfbladet* (2004) nr. 19, s. 7

81 fx *djøfbladet* (2004) nr. 19, s. 6

82 fx *djøfbladet* (2004) nr. 17, s. 53

Et andet element i *agency* er *djøfbladet*. Fx startede Camilla Sylvest karrieren med et job i Novo Nordisk, et job hun fik efter at have set stillingsannoncen i *djøfbladet*.⁸³ *djøfbladet* giver også *agent* adgang til ny viden gennem bog-anmeldelser og eksperteres rådgivning,⁸⁴ og mange artikler bliver efterfulgt af et link, hvor medlemmer kan finde mere viden.⁸⁵

Under *agency* har vi nu placeret DJØF og *djøfbladet*. Men disse redskaber ser vi kun sjældent den egenhændige helt benytte. I portrætterne er det nærmere de personlige attituder, fx handlekraft og målrettethed, der fungerer som redskaber. I *A Grammar of Motives* skriver Burke, at der kan være et overlap mellem termerne *agency* og *agent*.⁸⁶ Burke skriver her om flere *agents*, og hvordan *co-agents* kan blive *agency* for *agents*. Der foregår således meget på en gang, men undervejs i redegørelsen citerer Burke Aquinas, og her er et udsagn interessant: ”[...] the primary agent, acting through his intellect [...]”.⁸⁷ Uanset hvilket overlap Burke henviser til, mener vi, at kan man handle gennem sit intellekt, må *attitude* også kunne forstås både som en del af *agent* og som et redskab, hvormed *agent* handler. Handlekraft, målrettethed, intelligens kendetegner *agent*, men er samtidig også hendes redskaber. Dette ser vi bl.a. i overskriften: ”Gør det selv, før andre gør det for jer”.⁸⁸ Handlekraft er redskabet til at handle for den handlekraftige *agent*, og det viser, hvordan termerne i pentaden let overlapper hinanden.⁸⁹

Act-agent ratio

I *djøfbladet* forekommer stort set ikke *agents*, hvis handlinger kan ses som en konsekvens af *scene*. Til gengæld fylder *agent* og hendes handlinger meget, og dermed bliver det relevant at

83 *djøfbladet* (2004) nr. 7, s. 8

84 fx *djøfbladet* (2004) nr. 17, s. 15

85 fx *djøfbladet* (2004) nr. 15, s. 11

86 Burke (1969a) s. 229

87 Burke (1969a) s. 229

88 *djøfbladet* (2004) nr. 15, s. 31

89 Burke (1969a) s. 7

undersøge en *act-agent* ratio eller en *agent-act* ratio.

Til forskel fra *scene-agent* ratioen er der ikke samme synekdochiske forhold i en *act-agent* eller *agent-act* ratio.⁹⁰ Der er derimod tale om et sekventielt eller tidsmæssigt forhold.⁹¹ Men egenskaber ved *act* vil stadig være egenskaber ved *agent*.⁹²

Det er ikke umiddelbart givet, hvilken af de to ratioer, der kan beskrive dramaet i *djøfbladet*. Er det den gode og kloge *agent*, der som følge af de personlige attituder præsterer de gode handlinger, eller er det deres gode handlinger, der gør dem til gode mennesker?

Især på baggrund af portrætterne finder vi grobund for en *act-agent* ratio. En *agent* bliver først interessant, når hun har handlet, og det er handlingen, der definerer hende som helt.

Endnu tydeligere bliver *act-agent* ratioen, når vi ser på den metaforik, der bruges til at beskrive den centrale handling. Camilla Sylvest "springer" op ad karrierestigen. Og to styrelsesdirektører, der fusionerer, bevæger sig på "Slotsholmsstigen".⁹³ En stige er en oplagt metafor til bevægelse i et hierarki og måske ikke så bemærkelsesværdig i sig selv. Men en følge af metaforen er, at man skal træde eller handle for at nå toppen, hvad enten man kravler, går eller springer. Handlingen kommer før stigningen.

Med en *act-agent* ratio bliver det centrale fokus handling. Du er, hvad du gør dig til, og dette bliver kvantitativt såvel som kvalitativt. Jo flere handlinger du foretager, des bedre bliver du. Medlemmets cv bliver også ofte fremhævet i portrætterne. Om politologen Peter Kurrild-Klitgaard står der fx:

Der er da heller ingen ende på, hvad han har beskæftiget sig med, når man ser hans publiceringsliste. Cv'et fylder 11 sider, læs det selv på hans hjemmeside, som er så stor, at man kan blive væk i den.⁹⁴

90 Burke (1969a) s. 16

91 Burke (1969a) s. 16

92 Burke (1969a) s. 16

93 *djøfbladet* (2004) nr. 15, s. 29

94 *djøfbladet* (2004) nr. 17, s. 24

Her er det mængden af handlinger, antallet af publiceringer, der fortæller os, hvem helten er, det er dem, der gør ham til helt.

Der er ikke mange artikler om ledige, men i *djøfbladet* nr. 7 står, hvordan det går unge nyuuddannede, og her starter serien med et interview med Anna Heiberg Clausen, der endnu ikke har fået et job. Overskriften lyder "Maven vokser mens hun resignerer".⁹⁵ Her bliver den manglende handling i forhold til karriere allerede fremhævet med verbet "resignerer". Men det er Anne Heibergs egen utilstrækkelige handling, der skaber en resigneret kvinde. Det ser vi, når hun siger: "Jeg blev ved med at søge job frem til jul. Men jeg fik sværere og sværere ved at gejle mig selv op til at skrive lyserødt om alle mine fine kvalifikationer."⁹⁶ Hun har ikke handlet målrettet og selvsikkert, og dermed sidder hun, hvor hun gør. Denne vinkel bliver forstærket af den næste artikel om Jes Allersted, der er nybegt projektleder.⁹⁷ Jes Allersted siger om jobsøgningen:

Men min mening er, at man skal koncentrere sig fuldstændigt om jobsøgning. Jeg har researchet, jeg har ringet i øst og i vest både på stillingsopslag og uopfordret, jeg prøvede at skabe personlige kontakter, og jeg har skrevet over 100 målrettede ansøgninger – også en del uopfordrede.⁹⁸

Her er det tydeligt, at det er hans handlekraft, initiativrigdom og flid, der har skaffet ham arbejdet, og her kommer Anna Heiberg til at stå i et antitetisk forhold til helten.

Dramaet i DJØF's medlemsblad

I *djøfbladet* bliver der skabt samhørighed om en *act-agent* ratio. Medlemmet bliver karakteriseret ved sine handlinger. Derfor er handlekraft og selvsikkerhed vigtige egenskaber, der skal sikre medlemmet et langt cv og dermed en rolle som

95 *djøfbladet* (2004) nr. 7, s. 23

96 *djøfbladet* (2004) nr. 7, s. 23

97 *djøfbladet* (2004) nr. 7, s. 25

98 *djøfbladet* (2004) nr. 7, s. 25

helt. Medlemmet har mulighed for at bevæge sig i hierarkiet, hvis blot hun sikrer sig kompetenceudvikling og viden, og hun bærer derved selv ansvaret for sin egen rolle. Hun er egenhændig og stærk i en verden fuld af muligheder, og hun stræber efter at komme til toppen af hierarkiet. I dette drama har fagforeningen kun en beskedent plads som et redskab, vi dog aldrig ser helten anvende, og dermed er der diskrepans i dramaet. Fagforeningen synes at falde udenfor heltens drama. Det ”vi”, der bliver skabt, er derved en gruppe af stærke, egenhændige enkeltindivider, der er orienterede mod karrieren. De bærer ikke skylden for andres ulykke. De er helte, der kan beundre hinanden, og som derfor ikke har det store behov for en fagforening.

To forskellige motiver

Ved at sammenligne elementer fra de to analyser bliver det tydeligt, at det er to vidt forskellige verdensanskuelser eller filosofier, der kommer til udtryk i form af to meget forskellige motiver. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at motiverne stort set er uimodsagte, og at dette gælder både i *fagbladet* og i *djøfbladet*. Vi bliver ikke præsenteret for *agents* i *djøfbladet*, der fx er blevet fyret af en urimelig topchef på trods af en målrettet indsats eller måske endda på trods af en loyal indstilling til arbejdspladsen. Og vi ser ikke i *fagbladet* en *agent*, der fx efter en praktikplads på en byggeplads er blevet inspireret og drømmer om at videreuddanne sig for selv en dag at blive selvstændig og ansætte folk i sin egen virksomhed.

Det er oplagt at undersøge, om de forskellige dramaer blot er en afspejling af de forskellige læsere af henholdsvis *djøfbladet* og *fagbladet*. Medlemsstatistikkerne for DJØF antyder, at der er medlemmer, hvis ønsker ikke stemmer overens med motiverne. Kun 8-9 % af DJØF's medlemmer var per 1. oktober 2004 offentlige chefer. Godt 16 % var ansat i det private, og heraf er alle næppe chefer. De agenter, der optræder i *djøfbladet*, er altså ikke repræsenterede særlig talstærkt blandt læserne. Derudover er det

interessant at se på ledigheden i DJØF. Kun ca. 5,5 % var som nævnt arbejdsledige per 1. oktober 2004, men hele 42 % af de nyuddannede er fortsat ledige et år efter deres sidste eksamen. I forhold til SiD ses også tegn på medlemmer, der ikke kan identificere sig med motivet. I *fagbladet* nr. 17 bliver fire arketyper af SiD'ere præsenterede på baggrund af en række interviews med medlemmer. Hvert fjerde medlem minder om ”Søren”, som er ”karrierebevidst og vil gerne frem”.⁹⁹

Dramaerne er altså ikke et udtryk for den reelle medlemskare, men nærmere et udtryk for, hvilke motiver eller filosofier medlemsbladene tilbyder læserne at identificere sig med. De stort set uimodsagte motiver kan heller ikke betegnes som en samling af personlige dramaer, der blot er samlet omkring det at tilhøre en fagforening, men kan derimod ses som delelementer i ét overordnet, bemærkelsesværdigt konsistent drama.

Motivernes reference til samfundet

Motiverne synes at repræsentere tendenser i samfundet. I bogen ”Det hyperkomplekse Samfund” beskriver Qvortrup, hvordan samfundet har bevæget sig fra deocentrisme over antropocentrisme til polycentrisme, også forstået som det traditionelle, det moderne og det hyperkomplekse samfund.¹⁰⁰ Ismerne er betegnelser for iagttagelsesoptikker i et samfund, og Qvortrup kalder det også fortolkningsmatricer.¹⁰¹ Men selvom Qvortrup mener, at samfundet har udviklet sig på denne måde, mener han samtidig, at kulturen ikke er fulgt med.¹⁰² Således siger han, at de tidligere kulturer såsom deocentrismen og antropocentrismen stadig eksisterer som ”[...] indflydelsesrige kulturelle ”lag” i samfundet.”¹⁰³ Om deocentrismen skriver Qvortrup:

99 *fagbladet* nr. 17, s. 56

100 fx Qvortrup (2000) s. 72-73

101 Qvortrup (2001) s. 55

102 Qvortrup (2001) s. 43

103 Qvortrup (2001) s. 43

Her er det fortiden og det nære fællesskab, der er den bærende kræft. Her accepterer man at samfundet er lagdelt, og at man hører til i det lag, som man nu engang blev født ind i. Her realiserer man ikke sig selv, men finder sin plads og solidariserer sig med sine nærmeste mod de fremmede udefra.¹⁰⁴

Her ser vi, hvordan den ene af vores to motiver er udtrykt som tendens i samfundet. Under deocentrismen er *scene-act* dominerende, du fødes ind på en plads og bliver der – samfundet bestemmer din plads, ikke dig selv. Det er dog væsentligt, at *scene-act* ratioen i *fagbladet* ikke knytter sig eksplicit til Gud, sådan som Qvortrup definerer deocentrismen, men når han samtidig knytter fortid, nærhed og stabilitet til deocentrismen, mener vi alligevel, det giver mening at drage en parallel.

Om antropocentrismen skriver Qvortrup:

Her tror man på udvikling baseret på menneskeskabt fornuft, samtidig med at de menneskelige følelser må råde, for eksempel i valget af partner. [...]. Inden for denne forståelsesramme skal man uddanne sig for at blive vidende og gøre karriere, for viden er magt. Målet er individuel og social emancipation.¹⁰⁵

Her er *act-agent* ratioen afgørende. Du skaber, hvem du er. Qvortrup knytter desuden fornuft, følelse, viden og karriere til antropocentrismen, og de samme værdier så vi hyldet i *djøfbladet*. Her er dog igen en forskel. Pointen ved antropocentrismen er ifølge Qvortrup, at *agent* er i centrum. I vores analyse identificerede vi til forskel fra dette *act* som centrum. Spørgsmålet er, om antropocentrismen overhovedet sonder mellem handlinger og *agents*, eller om deres pointe ikke er, at *agents* og deres handlinger er i centrum. Denne sammenblanding bliver tydelig, når Qvortrup eksemplificerer antropocentrismen gennem formuleringen: "[...] menne-

sket skaber sig selv igennem sin egen fri vilje, [...]."¹⁰⁶ På denne måde giver det stadig mening at se motivet i *djøfbladet* som afspejlende antropocentrismen, som Qvortrup definerer den.

Her ser vi, hvordan motiv hæver sig over afsenderen og dennes intention og kommer til at vise noget om det samfund, de indgår i.

Ifølge Qvortrup lader det altså til, at motiverne eksisterer i samfundet, hvilket kunne tyde på, at mange mennesker faktisk kan tilslutte sig dem. Vi vil dog alligevel problematisere de to fagforeningers appel til meget faste motiver. Problemet synes at være knyttet til motivernes tilskyndende funktion. Ifølge Burke afspejler ratioerne, hvordan afsenderen forklarer, at virkeligheden *er*, men de afspejler også, hvordan afsenderen forklarer, at virkeligheden *bør være*. Rationerne har således en tilskyndende funktion henvendt til publikum i form af et "man bør" eller "man bør ikke".¹⁰⁷ Læseren af et medlemsblad vil dermed skulle forholde sig til sin egen identitet, og de uimodsagte motiver gør, at hun ikke vil kunne have en divergerende verdensopfattelse inden for rammerne af fagforeningen.

Hvis vi kigger specifikt på fagforeningernes situation i dag, er SiD's medlemstal faldende, og organisationsgraden indenfor DJØF er stagneret (eller faldende). Der er naturligvis mange årsager, bl.a. ændrede forhold på arbejdsmarkedet, men også fagforeningernes appel til solidaritet eller samhørighed går igen som en årsagsforklaring. Eksempelvis nævner Michael Valentin, tidligere informationskonsulent i HK Danmark, "[...] den afstandstagen og ligefrem lede medlemmerne føler ved at blive taget til indtægt for en bestemt politisk holdning ved at være medlem af en fagforening."¹⁰⁸ Også Pernille Tanggaard Andersen, dansk sociolog der bl.a. har forsket i kvinders tilknytning til fagbevægelsen, problematiserer den tilskyndende tilgang,

104 Qvortrup (2001) s. 43

105 Qvortrup (2001) s. 43

106 Qvortrup (2000) s.44

107 Burke 1966, s. 44

108 Valentin 2002, s. 15-16

når hun skriver at ”De yngre ufaglærte kvinder tager afstand til ensliggørelsen af medlemmer og standardløsninger.”¹⁰⁹ Fagforeningens problemer stemmer godt overens med Qvortrups vurdering. Han mener, at ingen af disse -ismer, som motiverne afspejler, er tidssvarende, idet både deocentrismen og antropocentrismen er monocentriske kulturer. Derimod bør vi vælge en tredje optik: polycentrismen.¹¹⁰

Ifølge Qvortrup kan vi ikke længere beskrive vor tid inden for rammerne af en moderne tidsalder.¹¹¹ En monocentrisk forståelse af samfundet giver ikke længere mening, idet samfundet i dag er kendetegnet ved en ekstrem kompleksitet. Vi lever derimod i en ”polycentrisk tidsalder”,¹¹² og der er ikke brug for én, men for en mangfoldighed af iagttagelsesoptikker.¹¹³ Han ser polycentrisme som en verden bestående af en masse forskellige socialsystemer, som iagttager hinanden. Disse socialsystemer kan være politik, økonomi, videnskab osv.¹¹⁴ En appel til monocentrisme, eller til entydige og uimodsagte motiver, vil derfor komme til kort i fremtiden.

Pentaden i fremtiden

Som vores analyse viser, giver Burkes dramatiske mulighed for at bevæge sig fra det helt tekstnære som ord og metaforik til en overordnet ramme forstået som den verdensanskuelse eller de samfundstendenser, som teksterne afspejler og optræder i. Ved samtidig at sammenligne disse tendenser med andre teoretikers samtidsanalyser bliver det muligt at diskutere, hvorvidt disse motiver er hensigtsmæssige. Ifølge Qvortrup synes svaret at være nej. Nok eksisterer deocentrismen og antropocentrismen stadig som kulturelle lag i samfundet, men begge -ismer er forældede, og i stedet vokser polycentrismen frem.¹¹⁵ Det kan altså være effektivt her og nu at appellere til denne form for samhørighed, men på sigt vil det ikke være det.

Men mødet mellem Burke og Qvortrup kalder også på svar på en række andre spørgsmål, den retoriske kritiker må overveje, når hun kaster sig ud i en dramatisk analyse. For hvis Qvortrup har ret i, at det i fremtiden ikke længere giver mening at tale om monocentriske optikker, hvilket i Burkes optik vil sige gennemgående motiver bestående af faste ratioer, hvordan kan vi så bruge pentaden? Hvis kritikeren med Burke i hånden skal søge den dominerende ratio, men hvis det samtidig er et svaghedstegn i teksten, at den overhovedet er dominerende, hvordan skal vi så gribe den retoriske kritik an?

Her er det nødvendigt at undersøge dramatiseringens muligheder i et fremtidigt perspektiv. Ratioerne *scene-agent* og *act-agent* er dels tidssvarende, dels forsvindende i et hyperkomplekst samfund. Og andre ratioer kan ikke sættes i stedet, men vil blot være udtryk for andre former for monocentrisme. At mennesket i dag vælger værdisæt og identitet, behøver dog ikke at udelukke ratioer. Men det betyder, at der vil være varierende grunde til varierende valg. Dermed er perspektivet måske ikke, at vores årsagsforklaringer forsvinder, men snarere at enhver tekst kan indeholde flere motiver, eller at et fagblad indeholder et motiv en dag, og et andet den næste – også fra samme afsender. Eller kunne man forestille sig mere komplekse motiver?

Vores analyse har vist, at Burkes motiv endnu ikke er forældet, tværtimod har brugen af motivbegrebet og Burkes dramatiske sat fingeren på to vidt forskellige, men eksisterende motiver i samtiden. Og det vil brugen af Burkes dramatiske formentlig kunne hjælpe til et godt stykke tid endnu – deocentrismen og antropocentrismen forsvinder trods alt ikke over en nat. Det er dog ikke det samme som, at det er hensigtsmæssigt fortsat at afspejle disse og styrke disse motiver – eller andre motiver i det hele

.....

109 Andersen 2004, s. 41

110 Qvortrup (2001) s. 44-45

111 Qvortrup (2000) s. 43

112 Qvortrup (2000) s. 30

113 Qvortrup (2000) s. 43

114 fx Qvortrup (2000) s. 176-177

115 Qvortrup (2001) s. 44-45.

taget. For at svare på om analyser af motiv også på sigt vil skabe indsigt, er det imidlertid nødvendigt at analysere, hvordan polycentrismen

dramatiseres – og hvordan motiv som begreb viser sig i tekster af en hyperkompleks tid.

Om forfatterne:

Anne Werner Løndorf er cand. mag. i retorik. Hun er medejer af konsulentvirksomheden Mærkbar Retorik og underviser desuden i retorik ved Den Grafiske Højskole, Suhrs Seminarium samt Københavns Universitet.

Tanja Juul Christiansen er ligeledes cand. mag. i retorik og medejer af konsulentvirksomheden Mærkbar Retorik. Tanja underviser desuden på Institut for Medier, Erkendelse og Formidling på Københavns Universitet og på Institut for Internationale Kultur- og Kommunikationsstudier på CBS.
tanja@maerkbar-retorik.dk & anne@maerkbar-retorik.dk

Litteratur

- Andersen, Pernille T. (2004): "Arbejdsliv, alliancer og ambivalenser – En analyse af yngre ufaglærte kvinders syn på fagbevægelsen." I: *Tidskrift for arbejdsliv*. Tema: Fagbevægelsen under forandring. 6. årgang nr. 3, s. 27-45, september 2004.
- Brummett, Barry (1993): "Introduction. Landmark Essays on Kenneth Burke." *Landmark Essays. On Kenneth Burke*. Vol. 2, 1993. Red.: Barry Brummett. Hermagoras Press.
- Burke, Kenneth (1969a): *A Grammar of Motives*. (1945). University of California Press. California edition.
- (1969b): *A Rhetoric of Motives*. (1950). University of California Press. California. Paperback, California edition.
- (1968): "Dramatism." I: *International Encyclopedia of the Social Sciences*. S. 446-452. Macmillan.
- (1966): *Language as Symbolic Action*. University of California Press.
- (1964): *Permanence and Chance. An Anatomy of Purpose*. (1935). Hermes Publications. Second revised edition, second printing.
- (1973): *The Philosophy of Literary Form*. (1941). University of California Press. Third edition, revised.
- Foss, Sonja mfl. (1991): "Kenneth Burke." I: *Contemporary Perspectives on Rhetoric*. Kapitel 7, s. 169-207. Waveland Press, Inc.
- Ling, David A. (1989): "A pentadic analysis of E. Kennedy's Address to the people of Massachusetts July 25, 1969." I: *Rhetorical Criticism*. S. 344-351. Waveland Press, Inc.
- Løndorf, Anne og Christiansen, Tanja (2005): *To verdener, to motiver – samme form for samhørighed. En dramatisk kritik af hvordan fagforeninger skaber samhørighed i en hyperkompleks verden*. Speciale fra Københavns Universitet 15. maj 2005.
- Qvortrup, Lars (2000): *Det hyperkomplekse samfund*. (1998). Nordisk Forlag A/S.
- Qvortrup, Lars (2001): *Det lærende samfund*. Nordisk Forlag A/S.
- Valentin, Michael (2002): *Bare det holder min tid ud. Fagbevægelsen - fortid eller fremtid?* Aschehoug Dansk Forlag A/S.
- Andet
DJØF: DJØF 2009. www.djoef.dk
Djøfbladet (2004): *djøfbladet*. Nr. 5, 7, 11, 15, 17 og 19. Udgivet af DJØF.
Fagbladet (2004): *fagbladet*. Nr. 1, 5, 13, 17, 19 og 23. Udgivet af SiD.
Hjemmesider: www.djoef.dk og www.3f.dk